

Inleiding

Het gezin is dood

Het gezin is dood. Wat men hier en daar nog wel eens het “kerngezin” noemt, waarbij kinderen samen leven met hun mannelijke en vrouwelijke biologische ouder, “tot de dood ons scheidt”, is al lang de norm niet meer. Wat komt er dan na het gezin? De gezinnen in al hun diversiteit. En de individuele ouders. En die worden met de vinger gewezen.

Enkele krantenkoppen uit de tweede helft van 2018:

- Met de harde hand opvoeden is een slecht idee (*De Standaard*, 25 juni 2018).
- Dwingende opvoedingsstijl nefast voor ontwikkeling kinderen (*De Morgen*, 25 juni 2018).
- Duty of care: Parents’ excessive use of mobile phones is driving behavioural problems among children, study finds (*The Telegraph*, 8 juli 2018).
- Nederlands onderzoek toont hoe vaders meer beschermend zijn dan moeders (*De Standaard*, 31 juli 2018).
- Ouder die zijn kind jonger dan 10 jaar alleen laat fietsen, neemt groot risico (*De Morgen*, 27 augustus 2018).
- Dring desnoods een huis binnen en lees de ouders de les. Zeg ze dat ze elke avond een uur met hun kleine sommen moeten oefenen (Dirk Van Damme in *De Standaard*, 1 september 2018).

De pedagogiek in het algemeen en de gezinspedagogiek in het bijzonder hebben zich vaak opgesteld als een opgeheven vingertje dat ouders wantrouwde.

Onderzoek zou aangetoond hebben dat werkende moeders slechte moeders waren, dat holebi-ouders de identiteitsontwikkeling van hun kind zouden schaden, dat allochtone gezinnen hun kind kansen ontnamen, dat hooggeschoolde ouders te bezorgd waren over hun kind, of net niet bezorgd genoeg, dat ouders te laat aan de zindelijkheidsstraining van hun kind begonnen, of net te vroeg, of te dwingend of niet dwingend genoeg, dat moeders meer en langer borstvoeding moesten geven, dat ouders elke dag een half uurtje moesten voorlezen, ...

Kortom, naarmate de gezinspedagogiek aandacht vroeg en vraagt voor de ouderlijke verantwoordelijkheid, schijnt ze al te vaak te vergeten dat die ouders (of mee-ouders, stiefouders of andere opvoeders) ook altijd in een bepaalde context leven. En dat die contexten niet voor iedereen gelijk zijn. De ene leeft in een verkaveling waar het voor kinderen prettig fietsen is, de andere in de stad waar koning auto baas is en nog een andere kan zich geen fiets veroorloven; de ene leeft in een ruim huis met een kamer voor elk kind, de andere in een al te krappe sociale woning waar de kamers gedeeld moeten worden; de ene leeft in een meertalig gezin, de andere in twee gezinnen. Maar vooral ook: de ene leeft in een omgeving waar de samenleving heel wat verantwoordelijkheden opneemt om de opvoeding met de ouders te delen, de andere staat er alleen voor.

Het is al vaak beschreven door sociologen, psychologen, economen en pedagogen: we leven in een samenleving waarin het meer en meer ieder voor zich is. Succes schrijven we steeds meer toe aan onze eigen verdiensten (en niet aan geluk hebben) en falen aan hun eigen fout. Sociale rechten worden steeds meer voorwaardelijk en iedereen wordt een eigen kleine ondernemer van zijn of haar persoonlijke geluk. En elke individuele ouder is verantwoordelijk voor het individuele toekomstige geluk van zijn of haar kind. En dat kind portretteren we als fragiel, passief en vooral als wat het nog moet worden, eerder dan als wat het is. Dat beeld van het frêle kind en de verantwoordelijke moeder is schitterend weergegeven in het schilderij *Met moeder* (1895) van Anders Leonard Zorn, te bewonderen in het Gentse Museum voor Schone Kunsten.

In een dergelijk klimaat van geïndividualiseerde verantwoordelijkheden is het hoog tijd dat de gezinspedagogiek zich bezint over de rol die ze in de samenleving opneemt. Gezinspedagogen denken beter twee keer na vooraleer ze weer eens menen hun zorgen over de “ouders van vandaag” te moeten luchten. Of voor ze weer eens opvoedingsstijlen gaan vergelijken. De gezinspedagogiek vandaag moet zich wat mij betreft bezighouden met de vraag hoe de slinger een beetje terug kan. Hoe we met andere woorden van de verdeelde opvoedingsverantwoordelijkheid tussen gezin en samenleving weer kunnen opschuiven in de

richting van een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid. Dat is een context waarin we niet met zijn allen torenhoge verwachtingen hebben van ouders en dan ingrijpen als wij denken dat zij het fout doen, maar een context waarin de samenleving het tot haar verantwoordelijkheid rekent om omstandigheden te creëren waarin ouders (en andere opvoeders) hun verantwoordelijkheden opnemen. Een context waarin individuele ouders (en andere opvoeders) in dialoog gaan en gehoord worden door maatschappelijke voorzieningen, die hun werking dan kunnen afstemmen op de diversiteit van gezinnen, van ouders en van hun vragen en behoeften.

Het gezin is dood, leve de gezinnen in al hun vormen en hoedanigheden en contexten. Zoals gezegd, is de gezinspedagogiek al te vaak blind of bang geweest van de verscheidenheid aan gezinnen en hun contexten. Het is belangrijk dat we hier wel aandacht aan besteden. Daarom bevat dit boek vooraan een uitgebreid hoofdstuk dat die diversiteit beschrijft. Het is wellicht het hoofdstuk dat het snelst verouderd, omdat het veel cijfermateriaal bevat. Toch geeft het een aantal tendensen weer die elke pedagoog voor ogen dient te houden als zij (of hij) het over “de” gezinnen heeft. Daarna volgt een kort hoofdstuk over hoe hierop beleid wordt gevoerd.

Dat is een Gezinspedagogiek 2.0: een gezinspedagogiek die breekt met enkele eeuwen van goede raad geven en die begint met luisteren. Een gezinspedagogiek die daarbij ter harte neemt wat de pedagoog Paulo Freire zei: “Hoe kan ik in gesprek gaan met de andere als ik steeds uitga van mijn eigen expertise en van de onwetendheid van de andere?” In elk handboek gezinspedagogiek zal men echter nog altijd een uitgebreid stuk over opvoedingsondersteuning vinden. Zo ook in dit boek. Maar een gezinspedagogiek 2.0 is het aan zichzelf verplicht om zich daarbij een zelfkritische vraag te stellen. Hoe komt het toch dat we plots, ergens aan het einde van de twintigste en het begin van de eenentwintigste eeuw, het over opvoedingsondersteuning willen hebben? Hoe komt het dat – net dan – opvoedingsondersteuning een politiek thema wordt? Daar gaan we eerst op in, met een hoofdstuk over “de bestuurdde ouder”. We beschouwen opvoedingsondersteuning immers als een interventie in de relatie tussen gezin en samenleving. Een interventie die dus niet alleen ontspruit aan een bepaalde opvatting over wat publiek en wat privaat is, maar er ook mee vorm aan geeft. En dus een interventie die niet vanzelf spreekt, die gelegitimeerd moet worden. Pas daarna gaan we in verschillende hoofdstukken verder in op het beleid in Vlaanderen en de praktijk van de opvoedingsondersteuning. Die praktijk is zeer wijdlopend en het is niet mogelijk om alle voorbeelden van opvoedingsondersteuning in

Vlaanderen grondig te bespreken. We nemen er enkele uit omdat ze zowel wijd verspreid zijn, als goede voorbeelden zijn van de vormgeving van de individuele opvoedingsverantwoordelijkheid. Daarna belichten we twee voorbeelden van initiatieven die eerder een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid vormgeven (ontmoetingsplaatsen en “ouders als onderzoekers”) en één heel bijzondere interventie: de pleegzorg.

Tot slot volgen twee delen die telkens iets zeggen over hoe de samenleving mee vorm geeft aan het leven van gezinnen: een deel over de regelingen inzake internationale adoptie en een deel over echtscheiding.

Dit boek is onder meer bedoeld voor studenten pedagogiek en sociaal werk, maar even goed voor studenten uit andere richtingen die interesse hebben in hoe de relatie tussen gezin en samenleving vorm krijgt. Hoewel het boek geschreven is vanuit een sociaalpedagogisch perspectief, kan het ook een bron van reflectie zijn voor psychologen, verplegers, sociologen en andere menswetenschappers en praktijkwerkers die met gezinnen werken.

We gebruiken doorgaans de term “wij”. Dat moet men lezen als een vorm van bescheidenheid. Wat hier staat, kan nooit het werk van één mens zijn. We staan steeds op de schouders van voorgangers. Voor mij zijn dat directe voorgangers als prof. Vandemeulebroucke (KU Leuven) en prof. De Bie (UGent); denkers als Foucault en Bourdieu; hedendaagse observatoren van de werkelijkheid zoals Claude Martin in Frankrijk en Mary Daly in Engeland; critici als Ellie Lee en Peter Moss; maar ook mijn directe collega’s op de vakgroep en de faculteit, met wie ik samenwerk en die me inspireren. Mijn bijzondere dank gaat uit naar Chris De Bruyne van het Vormingscentrum voor Opvoeding en Kinderopvang (VCOK), naar Franky De Meyer (Manivel) en naar Lieselot De Wilde (Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, UGent) voor het mee schrijven aan twee hoofdstukken. Al die hulp neemt uiteraard niet weg dat ik standpunten inneem waar ik alleen verantwoordelijk voor ben.

Gezinspedagogiek, zoals wij die opvatten, gaat over de studie van de gezinsopvoeding, maar steeds in haar ecologische, sociaal-economische, historische, politieke en culturele contexten. Ze gaat dus over de complexe relaties tussen het intieme (het private) van het gezin en het publieke, het collectieve. En ze gaat over interventies in die relaties. Laat ons dat vooral steeds met heel veel schroom benaderen. “Humility”, zegt Freire. Met voortdurende twijfel, met actie en reflectie, met praxis. Dat lijkt me één van de kernboodschappen van dit boek te zijn.